

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ ЗАКЛАД «ПІВДЕННОУКРАЇНСЬКИЙ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ К. Д. УШИНСЬКОГО»
АНЬХОЙСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ ФІНАНСІВ ТА ЕКОНОМІКИ (КИТАЙ)

ФІЛОСОФСЬКА СПАДЩИНА ГРИГОРІЯ СКОВОРОДИ

**ПРОГРАМА ТА МАТЕРІАЛИ
МІЖНАРОДНИХ ЧИТАНЬ**

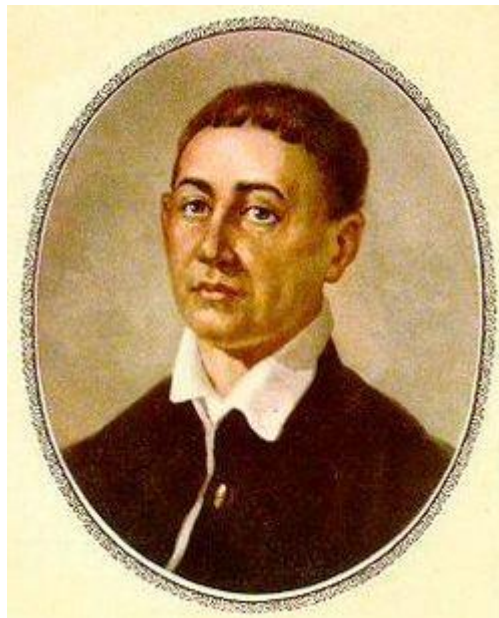
WITHIN THE FRAMEWORK OF THE UKRAINIAN-
CHINESE EDUCATIONAL AND SCIENTIFIC PROJECT
"EDUCATION IN A GLOBALIZED SOCIETY:
PHILOSOPHY, MANAGEMENT, CULTURE (CURRENT
TRENDS, ECONOMIC OPTIONS AND INTERNATIONAL
PRACTICES)"

ОДЕСА-БЕНБУ

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ ЗАКЛАД «ПІВДЕННОУКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ
ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ К. Д. УШИНСЬКОГО»
АНЬХОЙСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ ФІНАНСІВ ТА ЕКОНОМІКИ (КИТАЙ)

до 300-річчя з Дня народження

ФІЛОСОФСЬКА СПАДЩИНА ГРИГОРІЯ СКОВОРОДИ

Програма та матеріали міжнародних читань

Within the framework of the Ukrainian-Chinese educational and scientific
project

"EDUCATION IN A GLOBALIZED SOCIETY: PHILOSOPHY,
MANAGEMENT, CULTURE (CURRENT TRENDS, ECONOMIC OPTIONS
AND INTERNATIONAL PRACTICES)"

Одеса-Бенбу
2022

УДК: 101.1

Затверджено до видання вченою радою ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського» (протокол № 5 від 25 листопада 2021 р.)

Рецензенти:

Кадієвська І. А., доктор філос. н., професор, завідувач кафедри філософії, політології, психології і права Одеської державної академії будівництва та архітектури

Рибка Н. М., кандидат філос. н., доцент кафедри філософії та методології науки Національний університет «Одеська політехніка»

Філософська спадщина Григорія Сковороди. Програма та Матеріали Міжнародних Сковородинівських читань (27 жовтня 2021 р.) / За заг. редакцією О. Б. Петінової; Університет Ушинського, Аньхойський університет фінансів та економіки. – Одеса-Бенбу, 2022. – 78 с.

27 жовтня 2021 року напередодні 300-річчя з Дня народження національного мислителя Григорія Савовича Сковороди пройшли Міжнародні Сковородинівські читання. Григорій Сковорода є найяскравішим представником української філософії. Він створив оригінальне вчення, джерелами якого були антична філософія, стоїцизм, епукуреїзм, неоплатонізм, а також християнська світоглядна картина світу.

Готуючись до святкувань, в рамках Меморандуму про співробітництво кафедра філософії, соціології та менеджменту соціокультурної діяльності Університету Ушинського разом з Аньхойським університетом фінансів та економіки (Anhui University of Finance and Economics) (КНР) організували міжнародну зустріч. До неї долучились ЗВО – партнери Університету Ушинського: Львівський державний університет внутрішніх справ, Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, Державний університет «Одеська політехніка», Державний університет інтелектуальних технологій і зв'язку, Черкаський державний технологічний університет, Національний технічний університет «Дніпровська політехніка», Одеський національний морський університет.

Збірник включає програму заходу та матеріали.

В цьому аспекті важливим є впровадження концептів дружби та любові виданого мислителя Г.Сковороди, який залишив значні напрацювання в своїх творах: діалог «Наркісс», «Басни Харківські», «Бєсьда, нареченная двое», «Дружескій разговор о душевном мирь», «Убогий Жайворонок», «Алфавит, или Букварь мира», «Silenus Alcibidis» та інших.

Філософські, культурологічні, педагогічні, літературні аспекти творчості Г. С. Сковороди досліджували в своїх працях Д. Багалій, Н. Іванова, Г. Ільїн, Н. Кабусь, Н. Кавалєрова, М. Кашуба, П. Кононенко, О. Мишанич, С. Новосад, І. Пільчук, О. Попова, Л. Ушкалов, Д. Чижевський, В. Шевчук, Л. Штефан, М. Яворський та інші вчені.

Концепти любові та дружби Г. Сковорода розкриті в різних творах великого мислителя, так в діалозі «Наркісс» Г. Сковорода підкреслює взаємопов'язаність – знання Божого, віри, страху і любові до Господа та зазначає: «знання – у вірі, віра – у страхі, страх – у любові, любов – у виконанні заповідей, а дотримання заповідей – в любові до ближнього, любов не заздрить тощо.»

Г. Сковорода любов розкриває через віру, що коли вірую тоді й боюся щоб «не розгнівати його та шукаєш для нього добровигідне» та дає інструменти за допомогою яких любов у взаємовідносинах проявляється.

Також, Г. Сковорода зазначає, що: «Любов Божа – ось єдині двері до райського смаку».

Шлях до відчуття людиною «Райського смаку» полягає у використанні наданого мислителем інструментарію в тому числі за допомогою нашої думки, яка є «головною і середньою нашою точкою. Звідси вона часто й серцем зветься. Відтак не зовнішня наша плоть, але наша думка – головна наша людина».

Г. Сковорода направляє погляд людини на важливість у взаємовідносинах один з одним бачити прекрасне в макросвіті та мікросвіті, оскільки зазначає, що: «не любить серце, не бачачи краси».

Також, у листах Г. Сковороди до свого учні М. Ковальського, філософ зазначає про якості людини до яких належать: «незлобливість, помірність, «воздержаніє», великодушність, справедливість, розумність» і тому важливим є також бути вірними цим якостям, оскільки вони є в кожній людині.

Г. Сковорода сформулював та розкрив концепти дружби та любові, зосередив увагу на взаємовідносинах між людьми, показавши, що думка як зерно проростає у слова, а далі реалізується у вчинках і що потрібно бути вірним якостям, які вже закладні в людині для гармонійного буття.

О. Одинець

*Науковий керівник проф. Ю. О. Шабанова
НТУ «Дніпровська політехніка», Дніпро*

ПРОБЛЕМА ЦІЛІСНОСТІ ЛЮДИНИ У ТВОРЧОСТІ Г. СКОВОРОДИ

Проблема цілісності людини є основною у творчості Григорія Сковороди. Саме людину філософ вважає проявом цілісного космічного життя, через внутрішній світ якого можна отримати розгадки світобудови.

Відомий філософ та публіцист начала 20 ст. В.Ф. Ерн в своїй монографії присвяченій творчості та життю Сковороди пише: «Не розгадавши себе, людина не може нічого розуміти в навколишньому; розгадавши ж себе до кінця, людина проникає у найглибші таємниці Всесвіту» [1, с. 214].

В основі концепції людини Сковороди лежить протиставлення зовнішнього та внутрішнього, що загалом традиційно як для релігійної антропології, так і для антропологічних ідей того часу. «На відміну від філософів XVII–XVIII ст., які шукали основу зв'язку зовнішнього та внутрішнього, способів прояву одного в іншому, від християнської антропології, яка дотримуючись догмату, аксіологічно підпорядковувала зовнішнє (тіло) внутрішньому (душі), Сковорода, зберігаючи філософські традиції свого століття, розуміє це ставлення дещо інакше: зовнішнє таїть у собі внутрішнє, приховує його.» [2, с. 147].

«Сковорода всебічно проводить ідею досконалої людини, її шлях сходження до Бога, який є еством внутрішньої людини. Тому пізнати Бога означає пізнати самого себе, служити Богу означає служити самому собі. Любов до Бога є водночас любов'ю до самого себе. Кожна людина має пізнати себе, тобто. свою божественну сутність. Пізнання себе людина має здійснювати серцем, тоді вона відчує свою природу, а також наблизиться до Бога, Єдиного» [3].

Розглядаючи цілісність людини, Г.Сковорода ставить питання про душевне і тілесне здоров'я: «Тілесне здоров'я не що інше є, як рівновага і згода вогню, води, повітря і землі, а упокорення думок, що бунтують її, є здоров'я душі і життя вічне» [4, с.335]. Філософ показує необхідність згоди волі та розуму як умови душевного здоров'я. У світі емпіричному вони розірвані, не цілісні і протистоять один одному: «Не маємо в собі цілу людину ... Тепер погляньте на дивну справу божу: з двох чоловік складений один, одне мандрівне обличчя зроблено з двох спорідненостей без всякого змішання, але і без поділу взаємно службовців»[4, с. 317].

Воля і розум в основі своєї єдині: розум діяльний, а воля розумна. Дорога людини до єдності волі та розуму згідно Сковороді, визначається метою і в житті людини розкривається покликанням, в якому людина знаходить себе.

Аналізуючи об'єктивне становище людини у структурі світу, Г. Сковорода будує своє оригінальне вчення про три світи: «Суть три світи. Перший є загальний і життєдайний, де все народжене мешкає. Цей складений із незліченних світ-світів і є великий світ. Інші два суть приватні та малі світи. Перший - мікрокосм або мирик, маленький світ або людина. Другий світ символічний, або Біблія... У ній зібрані небесних, земних і пекла тварів постаті, щоб вони були монументами, що ведуть думку нашу в поняття вічної натури, прихованої в тлінній так, як малюнок у фарбах своїх» [4, с. 148].

Ці три світу, одночасно розрізняючись, утворюють ціле: макро- та мікросвіт: «Я вірю і знаю, – писав Сковорода у листі до М. Ковалинського, – що все те, що існує у великому світі, існує і в малому, і що можливо у малому світі, то можливо і у великому світі, за відповідністю оних і єдністю всевиконання виконуючого духу» [4, С. 407]. Великий світ або Всесвіт Сковорода характеризує як подвійне буття: «Весь світ складається з двох натур: одна видима, інша невидима» [4, С. 185].

«Зовнішній світ, на думку Сковороди, виступає лише тінню світу істинного, будучи світом тимчасовим, минушим і смертним. Невидимий світ є планом, ідеєю, «древом життя» світу видимого» [3].

Так уявляв Сковорода сутнісну двоїстість світу і водночас його єдність: «Я бачу в ньому єдино начало, так як один центр и один розумний циркуль у безлічі їх» [4, С. 16]

Природа людини, на думку Сковороди, так само двояка, як і природа світу. Розрізняючи в цілісній емпіричній людині «зовнішнє тіло» та «думку», Сковорода встановлює між ними взаємозв'язок, бачить таким чином в емпіричній людині цілісну систему. «Ти ж, без сумніву, знаєш, – пише Сковорода, – що зване нами око, вухо, язик, руки, ноги і все наше зовнішньотіло само собою нічого не діє в чому. Але все воно поневолене думкам нашим. Думка, володарка його, перебуває у безперервному хвилюванні день і ніч. Вона – то міркує, радить, визначення робить, примушує. А крайня наша плоть, як приборкана худоба, або хвіст, мимоволі їй піде. Так ось бачиш, що думка є головною нашою точкою і середньою. А тому вона часто і серцем називається. Отже, не зовнішня наша плоть, але наша думка, то головна наша людина. У ній ми складаємося, а вона є ми» [4, С. 128].

Думка як «головна наша людина», згідно Сковороді, утворює внутрішню людину, але тільки за умови, що ця думка спрямована не на задоволення потреб «зовнішнього тіла», а на розуміння Бога. І він наполягає на тому, що внутрішня людина це не абстрактна ідея людини, не платонівський ейдос, але нова людина, на яку перетворюється стара. Цю нову людину кожен повинен у собі відкрити, хоча вона вже є спочатку в кожному.

Таким чином ми бачимо у творчості Г.С.Сковороди сутнісну єдність людини внутрішньої та зовнішньої: макрокосму у повноті буття та внутрішню напругу та трансформацію серця до прагнення до вищого, божественного, прагнення до щастя, гідності, моралі, до вищих екзистенцій них загальнолюдських цінностей.

В сучасний час, на стику століть, виникає потреба в багатогранному баченні проблеми цілісності людини, у зв'язку з чим виникають нові наукові течії, що мають міждисциплінарний характер, плюралізм поглядів і цілісність мислення. До таких нових наукових течій можна віднести Універсологію – міждисциплінарну науку про прояв законів всесвіту у формуванні будь-якої системи: людини, колективу суспільства, планети, Всесвіту. Творцем науки Універсології та засновником Міжнародної наукової школи Універсології є В.А.Поляков.

Звертаючись до робіт Полякова В.А., ми бачимо, що згідно з універсальними закономірностями структурної організації матерії, потрійність виникає як результат взаємодії двох полярних початків у точці їх трансформації. Тому ми можемо визначити цілісність людини як з'єднання внутрішнього (невидимого) і зовнішнього (видимого) у точці трансформації – середині, серцевині – серце [5], що також визначено у філософії Сковороди.

Проте, у творчості Г.Сковороди ми бачимо цілісність людини не тільки у його єднанні внутрішнього і зовнішнього, а й у особливій будові цієї цілісності.

У 7 частинах «Розмови про те: Знай себе» ми бачимо 7 рівнів людської свідомості, 7 частин цілої людини

У 1 розмові йдеться про тлінність і порожнечу тіла земного :

«Бачиш (ти) у собі одну землю. Але цим самим нічого не бачиш, бо земля і ніщо — одне й те саме. Інше бачити тінь дуба, а інше — найточніше дерево. Бачиш тінь свою, просто сказати, пустку свою і ніщо. А самого себе зроду не бачив.» [4. с.127].

Розмова 2-й про те ж: Знай себе

Звертаючись до співрозмовника, головний герой «Друг» говорить: «Поглянь на цю стіну. Що на ній бачиш?», «Віжу написану людину. Він стоїть на змії, роздавивши ногою голову зміїну» [4. с.132].

Зміїна голова у знаковому символізмі містицизму є символом пристрастей та безумства бажань.[6]

«Що ж ще за цього живопису бачиш? Бачу приписані і з Біблії слова ...: «Мудрого очі - на чолі його. Очі ж божевільних - на кінцях землі»[4. с.132]. Тут філософ вказує, що безумство пристрастей засліплює людину, відвертаючи її від екзистенційної.

Людські слабкості, сумнів не дають людині відірватися від його пристрастей, щоб піднятися вище «Ми вище йти ще не хочемо, а сумнів маємо», відповідає співрозмовник головного героя [4. с.132].

Розмова 3-й про те ж: Знай себе

Тут йдеться про слабкість розуму і про потребу пізнання божественного через пізнання себе.

«Якщо хочемо виміряти небо, землю і моря, повинні, по-перше, виміряти самих себе з Павлом власним нашим заходом. А якщо нашого, усередині нас, заходу не знайдемо, то чим виміряти можемо? ...Чи може знайти міру, не зрозумівши, що це міра? Чи може міряти, не бачачи землі? Чи може бачити, не бачачи її голови? Чи може побачити голову та силу її, не знайшовши і не зрозумівши своєї в самому собі?» [4. с.135].

Концентрація розуму людини, її думок на земному, не відрізняє людину від тварини, закриває їй сходження до людини небесної.

Розмова 4-а про те ж: Знай себе

У 4 розмові філософ згадує серединне, таємниче серце, яке здатне трансформуватися, робити вибір зі старого, земного в нове, божественне, саме це серце містить істинну людину.

«Справжня людина є серце в людині, глибоке ж серце і одному тільки богу пізнаване не інше що є, як думок наших необмежена безодня, просто сказати, душа, тобто справжня істота, і суща суть, і сама есенція (як кажуть), і зерно наше, і сила, в якій єдино полягає [рідне] життя і живіт наш, а без нього мертва тінь ми...» [4. с.142].

Саме саму людину робить вибір - розкрити своє серце, знайшовши себе або втратити себе, свою душу як «злі люди своє серце, тобто самих себе втратили, або ж «І якщо подув на твоє серце дух божий, тоді ти повинен тепер побачити те, чого ти від народження не бачив. Ти бачив до цих пір одну тільки стіну, що бовваніють зовнішності. Тепер підними очі твої, якщо вони осяяні духом істини, і поглянь на неї. Ти бачив тільки одну темряву. Тепер уже бачиш світло» [4. с.143].

Тут, усередині серця прихована дихотомія: «Бог. Розділив він тобі все на двоє, щоб не змішував темряви зі світлом, брехні з правдою.

«Усього ти тепер по двоє бачиш: дві води, дві землі» [4. с.144].

Розмова 5-а про те ж: Знай себе

У цій частині розмови філософ розкриває нову, духовну людину, яка зробила вибір і здійснила перехід у кроці 4, у бік божественності, вона стає істинною людиною: «Тепер міркуйте: чи подобається вам перехід, чи будьте, як і раніше, у видимій землі вашій, чи очищайте серце ваше для прийняття нового духу. Хто старе серце відкинув, той став новою людиною. Горе серцям затверділим...» [4. с.147].

Розмова 6-а про те ж: Знай себе

У цій розмові Сковорода показує необхідність істинної людини у просвітленні інших, ще «земних» людей, вкладення та вирощування в інших справжніх цінностей.

«Земля! Земля! Земля! Слухай слово Господнє!» [4. с.149]. «..зрозумій людину, у собі від бога народженого, а не створеного останнім часом життя. Убачив ти в колосі новий зріст настільки сильний, що для всієї соломи зі статевою став він головою та притулком. Пізнай же в собі нового Йосипа (означає, приріст), нового пастиря, батька та годувальника нашого» [4. с.152].

Для Сковороди моральний вибір людини постає як проблеми мети життя людини, свободи волі, відносини суспільства та особистості, виховання ціннісних орієнтирів у людині.

7-ма розмова показує читачеві вищу людину, єдину з Богом, нетлінну, поза часом

«А познавший нетленного и истинного человека не умирает, и смерть им не обладает» .

«Сей-то есть истинный человек, предвечному своему отцу существом и силою равен, единый во всех нас и во всяком целый, его же царствию нет конца...»

Сего-то человека, если кто уразумел, тот и возлюбил, и сам взаимно любезным сделался, и одно с ним есть.» [4. с.162].

Таким чином, у творчості Г.С.Сковороди ми бачимо не тільки цілісність, як пошук єдності духовного і тілесного, а й 7-рівневу систему духовного зростання людини.

Обрачаючись к моделюванню універсального строення мира у Полякова В.А., ми так же видим, что универсальная троичная система включает в себя тройственный мир причин (невидимый мир), тройственный мир следствия (видимый мир) и соединяющую их точку трансформации (середина, соединяющая два мира), что вместе составляет 7 уровней системы жизни. (Схема 1).

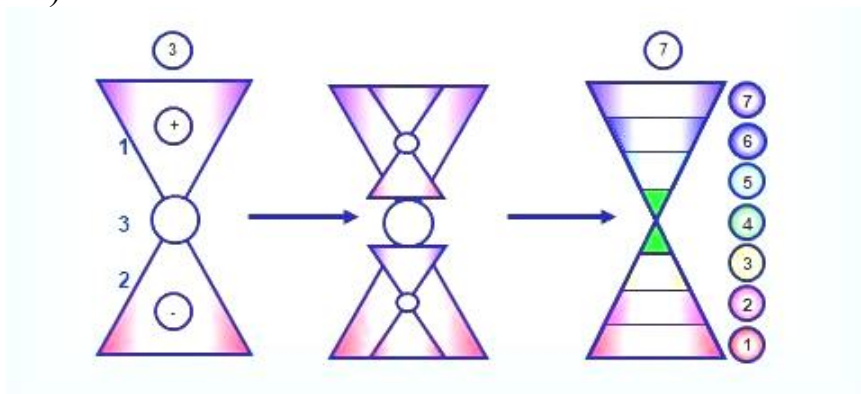

Схема 1. Формування семірівневої системи за В.А.Поляковим [5].

Узагальнена цілісність людини у творчості Г.Сковороди ми бачимо єдність людини земної –що складається з трьох рівнів (тілного тіла, емоційності пристрастей, ментального пошуку розуму), людини істинної (небесної) - так само троїстої: духовної, просвітленої (несучого цінності) і єдиного з богом, і третій компонент- подвійне серце, точка біфуркації та трансформації, серце, що містить іскру божу, розкривши яку людина може знайти вихід заточеності душі на щастя єднання з богом.

Таким чином, у цій роботі ми визначаємо нову якість цілісності людини у вченні Г. Сковороди - людини двоїстої: що з'єднує зовнішній і внутрішній світ, людини троїчної, що об'єднує видиме і невидиме в точці серця, та людини семирічною, що має мету життя, що розкривається покликанням відкриття людини сутнісної – як шлях від тваринного прояву людини до її божественного сходження.

Список використаних джерел:

1. Эрн В. Ф. Г. С. Сковорода. Жизнь и учение. М., 1912.
2. Алексеенко А.П., Левчук В.Г. Духовний смисл філософії Г. Сковороди / Григорій Сковорода у світлі філології, філософії, богослов'я: матеріали ХХ Харківських Сковородинівських читань, присвячених 290-річчю з дня народження Г.С. Сковороди (27-29 вересня 2012 г.).
3. Домке А.Э. Проблема человека в философии Г. С. Сковороды-[Электронный ресурс]. – Режим электронного доступа: <https://md-eksperiment.org/post/20140328-problema-cheloveka-v-filosofii-g-s-skovorody>

4. Сковорода Г. С. Сочинения в двух томах. Т. 1. М.: «Мысль», 1973.- 511с.
5. Поляков В.А. Миропостроение / В.А.Поляков. – Мн.: Вэвэр, 2000. – 292с
6. Поляков В.А.. Тайны символизма / В.А.Поляков. – Мн.: Вэвэр, 2007. – 120с.

А. Осипов

НТУ «Дніпровська політехніка», Дніпро

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ СУЧАСНОЇ ФІЛОСОФІЇ І ФІЛОСОФІЯ СЕРЦЯ Г. СКОВОРОДИ

Антропологічний поворот у західноєвропейській філософії на початку ХХ століття у значній мірі змінив філософську парадигму бачення світу, місця людини в ньому а також співвіднесення цілей розвитку людства у коеволюції із Природою і Універсумом, абриси якої з часом стають усе більш чіткішими. До зміни світоглядної парадигми призвели процеси, які свій початок ведуть з середини ХІХ століття, коли, з творчістю В. Шеллінга, А. Шопенгауера, а потім представників «філософії життя» (А. Бергсон, Ф. Ніцше, В. Дільтей), – поступово почала руйнуватися класична позиція віри у Розум як деяку світову універсальну остаточну інстанцію осягнення вищої істини і раціоналістичний принцип побудови системи філософії. З початком ХХ століття Е. Гуссерль у своїх пошуках первинної сутності (феномен); М. Гайдеггер і К. Ясперс з ідеєю екзистенції, в решті-решт у своїх концепціях, дійшли до спільного висновку. Незважаючи на відмінності підходів у питанні про побудову філософії і ключові категорії, їх позицію можна визначити таким чином: вирішення усіх питань філософії залежить від розуміння сутнісної природи Людини.

При цьому важливо розуміти людину у комплексі як об'єктивних, так і суб'єктивних вимірів буття. Однак, на яких засадах слід вибудовувати єдність вимірів антропо-буття? Матеріалізм, ідеалізм, раціоналізм, сенсуалізм, ірраціоналізм, феноменологія, екзистенціалізм, структуралізм, неопозитивізм і багато тенденцій постмодерну об'єднує суттєва риса. А саме – у вихідних положеннях філософування вони спираються на *одну* із сутнісних сил людини: тілесність, відчуття, почуття, розум, цінності, а виходячи з цього – формулюють принципи і вищу мету розгортання змісту концепції. Уся історія філософії є свідченням цього. Чи правильним є зведення усіх сутнісних сил людини до однієї як визначаючої усі інші і на цьому будувати теоретичну споруду філософії? Чи можна вважати, що *набуття мислення* є вершиною досягнень людини (як здебільшого вважається у сучасному філософському дискурсі) і вже не існує викликів, які вимагали б від людини нових зусиль на шляху до набуття нею *нових* сутнісних сил? Відповідь на це питання залежить від відповіді на питання – *що* таке людина.

На початку ХХ століття засновник філософської антропології Макс Шелер визначився з цим питанням, наголошуючи на тому, що сутністю людини є *не* мислення (*homo sapiens*), а *духовна* природа особистості. Особливістю